

Гілея

Науковий вісник

Збірник наукових праць

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 169-170 (2-4)

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 169-170 (№ 2-4)

Київ – 2022

УДК 327.56

**СВІТ НА ПЕРЕЛОМІ ТА УКРАЇНА:
ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ І НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА****THE WORLD ON THE BREAKTHROUGH
AND UKRAINE:
GLOBAL CHALLENGES AND NATIONAL
SECURITY****Гай-Нижник П. П.,**

доктор історичних наук, заступник
директора, Науково-дослідний інститут
українознавства МОН України
(Київ, Україна),
e-mail: Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Hai-Nyzhnyk P. P.,

Doctor of History, Deputy Director, Scientific
Research Institute of Ukrainian Studies, Ministry
of Education and Science of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), e-mail: Hai-Nyzhnyk@ukr.net

У статті розглядаються сучасні геополітичні перетворення на планеті та комплекс світових загроз з перспективи майбуття в контексті місця та ролі у глобальній системі впливів і рівноваг України та її стратегії національної безпеки. Вказується на обшир та специфіку новітніх глобальних і локальних конфліктів, трансформацію та гібридизацію боротьби між активними гравцями на світовій шахівниці. Акцентується на нових глобальних викликах та перетвореннях, що постають у новітній геополітичній системі координат, і на пошуку запобіжників та місця України в майбутній долі Європейського субконтиненту та загрозах її національній безпеці в перебігу швидкоплинних змін світового порядку і системи міжнародних відносин.

Ключові слова: національна безпека, геополітика, світовий порядок, міжнародна конфліктологія.

The article considers modern geopolitical transformations on the planet and a complex of global threats from the perspective of the future in the context of the place and role in the global system of influences and balances of Ukraine and its national security strategy. The extent and specificity of the latest global and local conflicts, the transformation and hybridization of the struggle between active players on the world chessboard are pointed out. Emphasis is placed on new global challenges and transformations emerging in the latest geopolitical coordinate system, and on finding safeguards and Ukraine's place in the future of the European subcontinent and threats to its national security in the face of fleeting changes in the world order and international relations.

Keywords: national security, geopolitics, world order, international conflictology.

Сучасний світовий порядок перебуває у стані інтенсивної трансформації, що перед-

бачає перерозподіл важелів і обширу впливу та рівноваг як у розумінні контролю над планетарними ресурсами, глобалізованою фінансово-економічною системою, енергетичною сферою, регуляцією й оволодінням новими високотехнологічними комунікаціями і винаходами тощо, так і у пошуку новітніх гуманітарних основ співжиття на планеті та засадничих конструкцій геополітичних взаємин, формул, моделей і механізмів дієвої міжнародної системи безпеки. Україна, що історично і географічно завжди перебувала на перетині світових геополітичних інтересів, глобальних торговельно-економічних шляхів та цивілізаційних процесів, опинилася й перебуватиме у майбутньому у фокусі кардинальних змін планетарного масштабу і є однією з ключових точок на євразійському просторі, де перетворюється сучасність і зароджується нове майбуття світових взаємовідносин.

Нажаль гуманістичні принципи розв'язання цивілізаційних криз і вузлових протиріч світового перерозподілу сфер впливів часто поступаються силовим методам, що за сучасних умов набувають тотальних ознак і мають гібридизовану форму. Держава Україна ще з часів відновлення своєї незалежності і суверенітету як суб'єкт міжнародного співтовариства перманентно постійно перебувала на периферії протистояння Заходу і Сходу, Півночі і Півдня й була об'єктом потенційної боротьби між гігантами світової геополітики, проте має усі можливості та підстави стати одним з таких планетарних велетів.

Доконана дійсність вказує на незаперечний висновок – сьогодення і майбуття для України та українського народу полягає не лише у світоглядному протистоянні чи цивілізаційному зіткненні, а також і у безперервній війні (у прихованій «м'якій» чи у відкритій «жорсткій», а здебільшого – у гібридній «комбінованій») за право бути, боротьбою за існування у повному і вражаючому значенні цих понять.

Розуміння подібної конфігурації сьогодення й історичної перспективи мусить пульсувати у кожній уособленій одиниці громадянства зокрема та у суспільній думці народу в цілому: як в площині ірраціонального інстинкту солідарного національного самозбереження, так і на рівні раціонального усвідомлення викликів і загроз планетарної неминучості в контексті державної безпеки, а отже – й в самому сенсі української національної ідеї, в глибинній та обґрунтованій неминучості світової боротьби за першість, за право бути і жити як державний народ, за честь і прерогативу зберегти власну етноісторичну, господарчо-культурну, соціально-політичну та національно-расову самоозначеність [1].

Тож на порядку денному є радикальне оновлення власної національно-цивілізаційної ідентичності, що буде здатна не лише витримати, а й відповісти на численні виклики

сучасного світу та здійснити повноцінне економічне, соціальне й політичне оновлення (осучаснення). При цьому слід враховувати також і певні суперечливі аспекти впливу глобалізаційних процесів на Україну.

У випадку ж, якщо держава і суспільні інституції не здійснюватимуть ефективні кроки з нейтралізації загроз глобальних культурно-соціокультурних неоперій чи субімперських конгломератів, що прямо або ж опосередковано прагнуть якщо не знищити, то бодай знівелювати, примітивізувати етнічно-національні культури, замінити їх власною культурою (чи глобальною субкультурою), це може призвести до втрати суверенітету держави. Значною мірою це може бути зумовлено й критичним зниженням рівня функціонування політичної системи, спричиненого зовнішніми і внутрішніми конфліктами.

Формування політики національної безпеки загалом і, зокрема, в контексті усвідомлення і вироблення солідарної думки щодо поступу народу й держави, в першу чергу, має бути спрямованим на визначення завдань і цілей даної політики, що найбільш повно може бути відображено у стратегії державної безпеки, яка відображала би і втілювала в своїй основі поточні національні інтереси та далекоглядні і всеохоплюючі національні цілі та ідею.

Як відомо, головні свої інтереси держава забезпечує усіма військовими, економічними, дипломатичними, ідеологічними та культурними засобами, що лягають в основу завдань її політики національної безпеки, яка визначається через систематизацію та класифікацію національних інтересів за категоріями та рівнями важливості.

Разом з тим, якщо нація на рівні пересічного громадянина уражена у своїх соціальних цінностях ознаками тотальної перманентної стурбованості за власну безпеку, патологічним прагненням до самоствердження (влади, статусу, багатства), невмінням самостійно приймати рішення, примітивізацією думки і відсутністю здатності критично мислити, настороженого ставлення до змін, мляво вираженого прагнення радіти життю, зневірою у можливості особистих і суспільних змін, невпевненістю у завтрашньому дні, наелектризованістю громадських настроїв і нетерпимістю до інакшої думки тощо, то це означає, що не лише суспільство, а й держава перебувають у небезпеці.

Суспільство є складною органічною цілісністю, а його частини настільки взаємопов'язані, що зміна однієї з них підриває стабільність усього суспільства. Проте, важливими у перебігу змін є їхня природність і поступовість, що не становлять загрози зламу стрижневих для суспільства національних цінностей та вихолощенню його загальнонаціонального самоусвідомлення, а натомість вакцинуватимуть націю від руйнівних глоба-

лістичних вірусів (мультикультуралізму, національного нігілізму, космополітизму тощо) й, водночас, сприятимуть розгерметизації облудливої схильності до затхлого ізоляціонізму і надихатимуть до духовного відродження нації та морального вдосконалення людини, до творення історії.

Разом з тим, невідворотні еволюційні зміни аж ніяк не нівелюють потребу у збереженні сталості в істотній цінності плекання людини як особистості і громадянина. Утім, перебіг глобалізованих суспільних змін має народити застереження й протидію згубній схильності до визволення людини від інституціонального обґрунтованого порядку, приналежності до суспільно-національних рис та державного авторитету, що може негативно вплинути на чуття лояльності громадян та на міцність державного суверенітету. Держава мусить бути сильною й здатною чітко відображати суспільно-політичну волю людей, сконцентрована у думці інтелектуальної провідної верстви (еліти) нації, в якій однією з найважливіших принципів є також принцип волі, спроможність здійснювати індивідуальну й суспільну ініціативу в межах правових норм. Відтак, влада не може бути підпорядкованою якійсь функціональній меті соціальної благодійності, класово-майнової рівності, детермінованої свавільної волі тощо.

Слід зауважити також, що за розуміння процесів розвитку сучасного світу, практично неможливо встановити абсолютний контроль за будь-якою сферою реальності, а в суспільно-політичній сфері зводяться нанівець будь-які можливі мрії про абсолютно контрольоване суспільство. Тож стає очевидним, що думка про можливість тотального планового розвитку суспільства є помилковою й здатною викликати трагічні наслідки. Будь-яка вимушена уніфікація виробничих та соціальних відносин, релігійного життя, національних традицій тощо означатиме намагання контролювати таку складноорганізовану систему як суспільство й може призвести його до застою та деградації. Тому-то й такою ж небезпечною і хибною є будь-яка «соціальна інженерія» щодо сформування концепту національної безпеки.

Для вирішення цих завдань слід утворити шляхом природної морально-розумової селекції україноцентричну суспільно-політичну еліту, що усі свої зусилля спрямовуватиме на втілення геополітичної, господарської, культурної, інтелектуальної, кадрової тощо наявної потужності держави. Водночас, згадуючи В. Липинського, перед українським народом і державою постає глобальна місія: «виграти у смертельній боротьбі національних сил з інтернаціональним капіталом» і для цього українцям слід перебороти свій «первородний гріх», який полягає в ідейному хаосі в політиці і браку організаційної дисципліни.

Народи і суспільство мусять усвідомлювати майбутні виклики новітніх часів й дійти розуміння того, що світ невпинно зменшується (принаймні на рівні сприйняття), а можливості людства незбагненно збільшуються, що настає пора, коли часу буде менше, ніж ми думаємо. Світові загрози вже сьогодні попереджають і випереджають людство у породженні майбутніх кардинальних труднощів й у заплідненні прийдешніх колосальних змін.

Жодна нація і кожна держава, якщо вони не хочуть бути розчавленими і поглиненими майбуттям, а натомість прагнуть його зберегти і здобути, вже сьогодні не можуть дозволити собі апатії й, ще вчора усвідомивши прийдешні загрози і виклики, вже тепер мусять створювати запобіжники до майбутніх світових перетворень, вже зараз мають готуватися до прийдешніх планетарних змін.

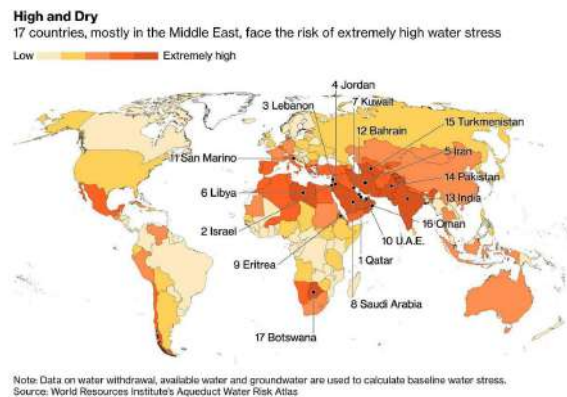
Новітні глобалізаційні процеси на планеті, поширення мультикультуралізму та космополітизму, поряд з агресивною культурно-лінгвістичною та світоглядно-цивілізаційною політикою просування ідеологем «американських цінностей» та концепту «російського світу», висувають перед Україною подвійну загрозу прихованого мовно-культурологічного поглинання (м'якого лінгвоциду) – русифікації та англізації української мови, надто щодо сучасного етапу її розвитку в умовах домінування глобальних інформаційних технологій та світового цифрового павутиння. У цьому контексті нових якісних ознак і змістовності мусить набути національно-патріотичне виховання молоді, сприяння поглибленню історичних знань серед широких кіл населення та створення плідних умов для розквіту національної гуманітарної науки.

Проте, аби вижити та посісти провідне місце у прийдешній новій епосі, Україна мусить звести до мінімуму корупцію, модернізувати національну економіку та технології, надавати і забезпечувати пріоритет у розвитку мережі освіти та сучасної наукової думки, побороти тенденцію до примітивізації суспільно-політичної думки, плекати просвітництво, зберегти власну культурну спадщину й створити найсприятливіші умови для розвитку національної сучасної культури, мистецтва й літератури тощо. Нація мусить через засоби м'якої сили розпочати власну мовну й культурну експансію у планетарному вимірі, поширювати свої традиційні й продукувати новітні гуманітарні та цивілізаційні цінності!

Україна, як і усе людство, має бути готова вистояти, передусім, перед загрозою глобального економічно-продуктового та енергетично-ресурсного колапсу. У досить скорому майбутньому на нас чекатимуть світові брак нафти і доступної традиційної енергії, проблеми забрудненого повітря та довкілля, нестача їжі та чистої прісної (питної) води, кліматичні зміни, пандемії і генні захворювання, перенаселення

планети і міграційні напруги, зіткнення національно-етнічних і релігійних культур з концептом мультикультуралізму і секуляризмом, міжрелігійні та міжрасові суперечки, терористичні загрози і ланцюг локальних конфліктів та глобальний перерозподіл сфер впливу між провідними державами світу тощо.

На планеті практично не залишилося чистої води в місцях, заселених людьми. При цьому забруднюються не лише поверхневі, але й підземні, зокрема ґрунтові води. Брак чистої води вже є однією з найактуальніших проблем людства, прісна вода (ресурси якої на Землі становлять лише 2,5–3%) вже нині подекуди є дорожчою, ніж нафта, а більш ніж 1,5 млрд людей живуть у регіонах (на Півночі Китаю, в Індії, а також на заході США) і в мегаполісах, у яких відчувається нестача питної води. 40% населення Землі проживає уздовж протікання великих річок. У Китаї, наприклад, аж 20% населення Землі мають доступ лише до 5% питної води, причому 90% річок поблизу міст серйозно забруднені. Від браку води невдовзі потерпають вже 2 млрд людей, а до 2050-го року (коли, за прогнозами, населення Землі становитиме 9 млрд) проблема може ще більш загостритися. Проблему нестачі води поглиблюватимуть промислові забруднення й глобальні зміни клімату (як відомо, рослини на 80–99% складаються з води, тварини – на 60–75%, а місячний ембріон людини – аж на 97%). Щороку у світовий океан виливається в середньому 10 млн т нафти, кожна тонна її розтікається на поверхні води площею понад 12 км².

У всьому світі чиста питна вода вже стає найнеобхіднішим товаром, а індустрія продажу бутильованої води є однією з найприбутковіших і розвивається шаленими темпами. Щорічно продаються понад 100 млрд літрів води, в основному в пластикових бутлях, що є шкідливим для здоров'я та навколишнього середовища. Прибутки в цій галузі вже досягають понад трильйона доларів на рік – це 40% прибутків нафтових компаній і більше за доходи фармацевтичних компаній. Торгувати водою найближчим часом буде прибутковіше, ніж нафтою.

Загрозливим є стан гідросфери й в Україні, де розораність земель наблизилася до 56%, а в степу – до 63%, де лісистість території країни становить лише 14%, у степу ж – 4,7% (тим часом у водоохоронному плані на водозборах степових річок вона має становити щонайменше 16%). Щороку у водойми України скидають близько 300 млн м³ неочищених стоків (найбільш сумна ситуація складається у степовому Криму, у якому і до анексії забруднення підземних вод фіксувалося на більш ніж 30% усієї його площі), а 90% проб з Дніпра зафіксували перевищення вмісту забруднюючих речовин або показників фізико-хімічного стану поверхневих вод.

Тож наступні війни (відкриті і приховані) вестимуться за чисту питну воду, тобто – за прісну гідросферу! Чи зможе українська нація зберегти незабрудненим цей свій стратегічний і життєдайний скарб і чи буде держава Україна здатна скористатися цим багатством у геополітичному вимірі й захистити його?

У майбутньому вологі райони Землі стануть ще вологішими, посушливі – ще більш засушливими, рівень багатьох великих річок впаде, збільшиться кількість потужних катаклізмів – цунамів, ураганів, торнадо, повеней, нестерпної спеки. Це призведе до браку прісної води, а значить, і до нестачі продовольства, розповсюдження пошестей, пандемій, соціально-економічних заворушень тощо.

Відтак майбутнє суперництво планетарного масштабу, в тому числі з застосуванням воєнної сили, розгортатиметься також і за харчові ресурси (за здорову їжу), а відтак і на родючі ґрунти. У зв'язку зі зневодненням планети і зростанням населення небачено злетять ціни на продовольство, багаті держави зможуть закуповувати його у непостраждалих районів, але слаборозвинені країни, безсумнівно, виявляться під вогнем голодних бунтів. На сьогоднішній день, понад 1 млрд жителів Землі щодня стикаються з голодом. Через 30 років від голоду і систематичного недоїдання буде страждати вже до 35% мешканців планети. Йдеться, передусім, про регіони Центральної та Південної Азії, Африки. Активно виснажуються сільськогосподарські ресурси Європи та Північної Америки, в тому числі внаслідок постійного застосування хімічно активних речовин, що покликані підвищувати врожайність тих чи інших культур, знищувати комах і т.п.

Розпад голодуючих держав стане дійсністю й нестабілізуватиме усю планету. Наша країна має унікальний аграрний потенціал. Нагадаю хоча б лише про те, що площа чорноземів України складає 27,8 млн га. За прогнозами ж експертів, українська земля здатна нагодувати 300 млн осіб, а до 2050 р. Україна здатна стати найбільшим виробником продуктів харчування у світі. Проте, аби зберегти своє аграрне лідерство Українська держава мусить зробити сільське господарство частиною «зе-

леної економіки»! Тож Україна має зберегти свої чорноземи, стати світовою житницею та годівницею і спромогтися посісти й втримати цей статус. Держава має бути готовою також сприйняти виклик та атаку згубних експериментів в генетиці, включно з мікроорганізмами, помноженими на щільну населеність міст тощо, адже новітні війни будуть полягати й у грандіозному знищенні посівів зернових або в отруєнні худоби тощо засобом так званих «брудних бомб»?

Усе вищезазначене є досить актуальним на сучасному етапі розвитку людства, позаяк саме останнім часом збільшується напруга у протистоянні між природою та людиною, що спричиняє до зміни клімату, виникнення чим раз більшого числа аномалій, стихійних лих тощо. Зокрема, за даними міжнародної благодійної організації «Oxfam», за останні 20 років кількість стихійних лих, викликаних погодними умовами, збільшилося вчетверо. У доповіді «Oxfam» сказано, що з початку 2000 р. кожного року відбувалося в середньому 500 подібних катаклізмів, а у 80-х рр. ХХ ст. ця цифра становила лише 120. За той же період кількість повеней збільшилася у шість разів. Тому сьогодні надважливим є природний (екологічний) чинник у концепції національної ідеї та в стратегії системи національної безпеки, вибору оптимальних шляхів розвитку держави, які б влаштовували людину і, разом з тим, не були б руйнівними для природи.

З року в рік світових ресурсів меншатиме, скоротиться й кількість тих держав, що згодні будуть ними ділитися, а відтак слід розвивати власні ресурси, хоч і така економіка не дає швидких прибутків, необхідно розпочати зусилля із підготовки до локалізації основних галузей економіки і сільського господарства (усе слід намагатися виробляти тут). Отже проблеми екології (лісів, води, ґрунту, повітря тощо) є питанням національної безпеки, а відтак потреба збереження надр і чистого природного середовища має стати однією зі складових національної безпеки!

Разом з тим глобальні спраги, голод, природні катаклізми, пандемії (і пандемічні інтервенції й, зокрема, бактеріологічні загрози), локальні війни тощо здійматимуть великі міграційні хвилі, що вже спричинили в Західній Європі «кризу біженців», а в перспективі перетворяться на цунамі великого переселення народів. Значний притік мігрантів створює не лише серйозне фінансове та продовольче навантаження на країни прибуття, а й несуть із собою хвороби, релігійне та культурне протистояння, соціальне навантаження (неповагу до норм та традицій країн перебування), трансформацію трудового та людського потенціалу, що обумовлені структурою міграційних потоків, зростання ксенофобії і злочинності за національною ознакою й, зрештою, терористичну загрозу і внутрішні вибухи громадянських

конфліктів. Вже сьогодні чітко проявляються перші системні проблеми в країнах ЄС не тільки в економіці, але і релігійного, а також расово-національного характеру, які в кінцевому підсумку лише через десятки років незмінно призведуть західно- і центрально-європейські країни до істотних внутрішніх потрясінь, кардинально змінивши, в першу чергу, етнополітичне обличчя сучасної Європи.

Більше того, існує загроза й іншого гатунку. Суть її криється у закономірностях репродуктивності населення. Відомо, що для елементарного заміщення поколінь загальний коефіцієнт народжуваності має становити 2,1 дитини на одну жінку (низький коефіцієнт народжуваності (<16,0%) забезпечує просте відтворення населення, а 16,0–24,9% – середнє). Вже на сучасному етапі становище європейського суспільства перебуває на рівні вродження (в економічно розвинутих країнах на літніх людей у віці від 60 років та старіше доводиться 21% населення, а Італія, Німеччина, Швеція, Греція, Австрія та ін. держави відносяться до категорії «найстаріших» країн світу). Коефіцієнт народжуваності білого населення там перетнув катастрофічну межу й, наприклад на Кіпрі становить 1,0 дитини, в Андоррі – 1,1, в Боснії-Герцеговині, Польщі й Молдові – 1,3, у Німеччині – 1,4, у Великобританії – 1,7, у Швеції – 1,9 (Франція перебуває на рубіконі 2,1 цього коефіцієнту за рахунок високої народжуваності т. зв. національних меншин і мігрантів). Натомість коефіцієнт народжуваності, для порівняння, в Нігері становить 7,1 дитини, в Чаді – 6,7, в Сомалі – 6,1, в Малі й Афганістані – 6,0, в Південному Судані – 5,9, Буркіна-Фасо – 5,4.

Європи, яку ми знаємо нині більше не існуватиме! Вона зникає вже нині на наших очах й застерігає Україну від втрати власних культурної самосвідомості, релігійної душі й етно-національного обличчя.

Чи перебуває Україна у зоні ризику «старіння» (депопуляції) нації? Так, вона потрапила до списку з 91 країни, де жінки народжують в середньому менш як двоє дітей. Чи стане привабливою для майбутнього нашестя мігрантів Україна? Безсумнівно! Усі ці та інші загрози, якщо держава заздальгід не готуватиметься до них і вже сьогодні не вироблятиме дієві запобіжники, як правило, спричинять соціальну нестабільність, поставлять під загрозу цілісність країни, спадкоємність культури та існування нації як такої. Українська держава має зжорсточити міграційне законодавство (квоту щодо іноземців слід довести до мінімуму й лише для осіб, що займаються науковою діяльністю; громадянство України повинно надаватися неукраїнцям за національністю лише у виключних випадках). Нелегальні мігранти, затримані в Україні, мають залучатися до примусової праці, аби таким чином самим заробити кошти на своє переправлення до Батьківщини.

Ми маємо величезні перспективи у розвитку промисловості, літакобудуванні, космічних технологіях, військово-промислового комплексу та у високоточній ІТ-сфері. Проте чи готова Україна інтелектуально-технологічно увійти в нову епоху людства, яка буде пов'язана з альтернативною енергією, космічними нанотехнологіями, генною інженерією та штучним інтелектом?

Світ переступив поріг епохи генетичної революції й окремі досягнення генної інженерії вже вступають у протиріччя зі світоглядними основами, торкаються традиційних уявлень про життя і смерть, материнство і батьківство, любов і піклування, харчування тощо.

У недалекому майбутньому, завдяки інноваційним технологіям в біології, робототехніці, штучному інтелекту, прогресивним матеріалам, цивілізація зможе змінити саму природу людини, що стане переломним зрушенням, яке дозволить здійснити заповітну мрію людей – перемогти хвороби, збільшити тривалість життя, розкрити невідомі раніше можливості людського організму. Роботи-помічники, роботи-солдати, роботи в промисловості – цілковита автоматизація виробництва буде коли-небудь дешевше виносу робочих місць в країни, що розвиваються й, зрештою, позбавить потреби залучення міграційної дешевої робочої сили. З вибухом технологій постануть й новітні загрози, подібні до футуристичного сюжету в «Матриці», нові види терору й дійсності може стати навіть «бунт машин».

Від рівня наукових технологій залежатиме й обороноздатність держави. Часи танкових клінків минули, їм на зміну йдуть мережецентричні війни, принципи яких випробували війська США у кількох локальних війнах, а також доктрини якісно нових мобільних бойових систем майбутнього (Future Combat Systems, FCS). Нині власні доктрини мережецентричної війни розробляють Швеція (Network Based Defence), Великобританія (Network Enabled Capability) та інші країни. Відбувається комп'ютеризація наукоємних озброєнь на базі космічних і лазерних технологій, кібер-військ, оновлення ракетно-космічних військ, осучаснюються усі види бойової авіації та наземних військ, здійснюється озброєння мініатюрними високоточними боєприпасами майбутнього та вже триває заміна солдатів-людей роботами-воїнами й безпілотною космічною авіацією, виявляються можливості поєднати повітряну, наземну, надводну і навіть космічну техніку в рамках цілісних бойових комплексів тощо. Тож новітня воєнна доктрина та прагнення України має полягати в національній ідеї та безпековій стратегії щодо її входження до кола найсильніших і найсучасніших збройних потуг світу з новітнім науково-технологічним військово-промисловим комплексом, здатним відкрити й свій ядерний потенціал.

Така мета має також стати одним з елементів її національно-стратегічного концепту

набуття статусу одного з провідних військово-геополітичних гравців на євразійському просторі поряд з НАТО (чи у його складі), Китаєм, Індією та Росією. Що ж до Російської Федерації, то це державне утворення як споконвічний ворог України, що становить загрозу самому існуванню українського народу, має бути вплетене до української національної ідеї символічною латинізованою метафорою тотального символізму: *Carthago delenda est*.

На початку 2014 року Російська Федерація, розпочавши віроломну війну проти України, порушивши не лише українсько-російські обоюсторонні угоди і договори, а й власне законодавство та низку міжнародно-правових актів, перед усім людством затаврувала себе як державо-агресор і як країна-загарбник, а її політичне керівництво остаточно виявило себе як угруповання міжнародних злочинців і спонсорів світового тероризму¹.

Російсько-українська війна, за своїми лаштунками, виходить за рамки двостороннього конфлікту й виявляє у собі виразні ознаки загальної кризи світової системи безпеки, що призведе до ланцюга глобальних змін планетарного значення: зміняться не лише кордони та системи влади в Україні та Росії, закладено початок масштабної трансформації євразійського простору, розпочнеться якісний і територіальний перерозподіл ринків торгівлі та сировини, зазнають змін усталені правила політичного світогляду та взаємовідносин, принципи суспільно-політичної моралі регенеруються, розпочнеться перегляд основ глобалістичної економіки та системи світової безпеки, світовий порядок базуватиметься на змінених правилах гри й розпочне набувати якісно нової конфігурації. Світ кардинально зміниться і до цих змін його спонукатиме також і російсько-українська війна, її наслідки та уроки.

Питання територіальних зазіхань у ХХІ ст. й після завершення Другої світової війни, здавалося б, мало вже давно відійти зі сфери поточної політики у галузь історичних досліджень тощо. Проте сучасна дійсність dokonано доводить, що проблема «чужої / своєї землі», «збирання земель» чи «теренового реваншу та історичної сатисфакції» й досі є на порядку денному світової системи безпеки...

Досить лише згадати про протистояння і територіальні суперечки: між Великобританією та Іспанією за Гібралтар (Джебель-Тарік); між Канадою і Данією за о. Ганс; між Іспанією та Португалією за приналежність Олівенсі; між Туреччиною та Грецією за о. Кіпр у Середземномор'ї та за скелі Кардак (Імія) в Егейському морі; між Хорватією та Словенією за розподіл Піранської затоки в Адріатиці; між Канадою і США щодо низки островів на межі між провінціями Нью-Брансвік і Британ-

ська Колумбія з одного боку та штатами Мен, Вашингтон й Аляска – з іншого, а також щодо морського кордону у низці проток між Атлантичним і Тихим океанами в Арктиці (напр. Гуан-де-Фука); між Великобританією та Аргентиною за Фолклендські (Мальвійські) острови; між Великобританією та Ірландією щодо Північної Ірландії (Ольстера), а також щодо ліній кордону в затоках Лох-Фойл і Карлінгфорд-Лох; між Маврікієм і Великобританією за острови архіпелагу Чагос (при цьому з архіпелагу Британія депортувала усе населення задля побудови військової бази США на о. Дієго-Гарсія); між Мадагаскаром і Францією за рифи дю Гейзе, острови Бассас-да-Індія, Європа і Жуанді-Нова в Мозамбікській протоці Індійського океану й за низку атолів; Франція має територіальні суперечки з кількома державами через т. зв. острови Еспарса, що входять до складу Французьких Південних та Антарктичних територій й управляються з о. Реюньон в Індійському океані; між Мадагаскаром і Францією за безлюдний о. Тромлен; між Коморськими островами та Францією за острови Майотта і Гантер; між Францією та Нідерландами і Суринамом за кордон з Французькою Гвіаною; між США та Іспанією за північноафриканські міста Сеута і Мелілья та атлантичні острови Чафарінас й о. Пеньюе-де-Алусемас і скелю Пеньюон-де-Велес-де-ла-Гомер та о. Перехіль в Гібралтарській затоці; між Австрією, Німеччиною й Швейцарією за розмежування Боденського озера в осередній Європі; на риф Бахо-Нуево претендують США, Колумбія, Ямайка та Нікарагуа (а раніше й Гондурас); між США і Гаїті за о. Навасса; між США, Кубою і Мексикою щодо континентального шельфу в Мексиканській затоці; між Хорватією і Сербією за 140 кв. км. вдовж Дунаю; між Індією та Пакистаном за Джамму і Кашмір; між Індією і Бангладеш; між Китаєм та Індією; між Буркіна-Фасо і Нігером; між Чилі та Перу; між Ізраїлем та навколишніми арабськими країнами; між Японією і Російською Федерацією; між Росією та Україною, Грузією, Молдовою, Фінляндією; між Угорщиною та Румунією; між Румунією та Болгарією; між Вірменією та Азербайджаном; між Південним Суданом і Суданом; між африканськими країнами тощо.

КРАЇНИ, ЩО МАЮТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНІ СУПЕРЕЧКИ ЧИ ЗАЗІКАННЯ

¹ Дивіться: Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – Київ: «МП Леся», 2017. – 332 с.

Перелічувати можна ще низку суперечок і претензій, які перебувають на дипломатичному рівні чи згасли з огляду на вагому перевагу однією зі сторін, інші знаходяться у «замороженому» стані чи вибухають періодично, а ще інші (як, наприклад, Російсько-українська війна) тривають і досі, проте досить усвідомити, що на сьогоднішній день більш як половина держав планети зазіхають на території своїх сусідів чи інших країн...

Нагадаю принагідно, що наприкінці ХХ ст. на планеті 80 держав були задіяні у понад 118 збройних конфліктах, 100 з яких мали внутрішній характер, проте сягнули міжнародного рівня (70% конфліктів 1990-х, за обрахунками Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру, були міжетнічними). На межі 2004–2005 рр. ще від 15 до 28 осередків воєнних дій у світі визначалися однією зі сторін конфлікту як національно-визвольна боротьба, а нині існує принаймні до 80 рухів (у т. ч. в Європі), що заявляють себе як національно-визвольні, а відтак не виключено, за тих чи інших сприятливих умов, їхнього переходу й до збройної боротьби. Зростає також вірогідність збройної боротьби за власну національну територію та оборону культурної спадщини та традиційного укладу життя й від прийшлих зайдмігрантів (глобалістичних квазі-окупантів), що загрожує численними локальними та масштабними расово-релігійними війнами...

Крім того у світі тривають бойові дії, які мають територіально-міжнародний чи релігійно-етнонаціональний характер, що за умов глобалізації втягують у свою орбіту інших, здавалося б, недостатних до самого конфлікту гравців та загрожують сталості цілих континентів. Йдеться, зокрема, про події в Афганістані, повстання шіїтів-хаситів проти уряду Ємена, що здатне сколихнути увесь арабський світ, національно-визвольну війну курдів на теренах одразу кількох держав, протистояння між етнічними групами в Ефіопії та ісламський тероризм в Африці (зокрема, у Буркіна-Фасо), громадянську війну в Лівії, тліючу напругу між Ізраїлем та арабськими країнами на Близькому Сході в комплексі з війною у Сирії та вибуховим становищем в Перській затоці у контексті трикутника Ізраїль – США vs Іран, холодну війну між США й КНДР, вибухову напругу між ядерними Індією та Пакистаном через Кашмір, протистояння між США і Китаєм й, звісно ж, війну між Україною та Російською Федерацією.

Не менш загрозливими для сталості світового порядку виявилися спроби насадження свого державно-цивілізаційного бачення та суспільно-політичного ладу через т. зв. «кольорові» революції збройним шляхом чи позалаштункова боротьба через спонсорування приватних армій або ж радикальних повстанчих рухів (Лівія, Ірак, Республіка Чад, Судан, Ефіопія, Афганістан), що призвело до руйнування цілих держав, озброєного хаосу, гуманітарних катастроф (а подекуди й до геноциду), зміцнення та поширення релігійного фундаменталізму, нетерпимості та тероризму (Ісламська держава – ІДІЛ, Аль-джихад, Аль-Ісламія, Джаамат ул-фукра, Талібан, Чорні пантери, Аксьон директ, ДНР-ЛНР, ПВК Вагнера тощо), а також хвилі біженства, що здатна перетворитися на цунами соціальних, расових, релігійних та міжетнічних катаклізмів...

Постколоніальна система (здебільшого британсько-французька, бельгійсько-голандська, німецька й османська), що розвалилася по Другій світовій війні, трансформувалася у неприродні для самовизначених націй державні системи як у міну сповільненої дії, позаяк вони формувалися без урахування етнонаціональних кордонів тощо, а глобальний планетарний порядок перетворився у новітній імперіалізм, де ООН та її Рада Безпеки стали заручниками великих гравців на світовій шахівниці...

У контексті вищевказаного та виникнення новітніх загроз глобального обширу, що ставлять на терези внутрішню безпеку навіть найпотужніших держав світу, такий особливий тип збройного насильства як територіальна анексія чи інтервенція у царині міжнародних відносин виглядають не лише пережитком минулого, а й доводять свою невідповідність і навіть згубність за умов формування нового світового порядку та переформатування новітніх сфер впливів і важелів рівноваги. Про це яскраво засвідчила безпосередня військова присутність РФ у Сирії, російських «вагнерівців» в Центральній Африці, російських військ та їхніх найманців в українських Криму та Донбасі, або ж військ США в Іраку та Афганістані тощо.

Разом з тим, якщо у новітні часи Сполучені Штати засобами своєї військової присутності (інтервенції) прагнули спонукати (насадити) у певних країнах власне бачення цивілізаційно-демократичного розвитку та західну державну модель суспільно-політичного ладу їхнім оновленим режимам, не вдаючись, щоправда, як до прямої окупації чи анексії територій, так і до їхньої адаптації до місцевих етноісторичних та культурно-релігійних традицій (тому й зазнали підсумкової невдачі, попри збройну перемогу), то Російська Федерація власну військову експансію супроводжує середньовічним вдертям, окупаціями та відторгненнями чужих територій (Придністров'я в Молдові,

Абхазія та Південна Осетія в Грузії, Крим і частина Донбасу в Україні). При цьому Росія примітивно обумовлює власну неприховану агресію зухвало-кострубатими ідеологічними конструктами сталінсько-гітлерівського міксу першої половини ХХ ст., не гребуючи при цьому й застосуванням терористичної діяльності та масовим порушенням прав людини на окупованих та анексованих нею територіях.

Більш вишукано, проте, діє КНР засобом глобальної економічно-торговельної експансії та фінансово-кредитового опанування світових ринків, надр, господарчо-виробничої системи і засобів комунікації в інших країнах, стрімкого розвитку вітчизняної науки та технологій, а також шляхом фізичного збільшення власної діаспори та залучення впливу «м'якої сили», попутньо нарощуючи міць китайських збройних сил. Водночас, на відміну від внутрішньо високорозвинених в соціально-економічному та демократично-правовому аспектах США, Канади чи ЄС, РФ у цьому плані залишається державою «третього» світу з авторитарною владною системою, відсталою економікою та зuboжілим населенням, а КНР, попри політичну диктатуру Комуністичної партії та демократично-правові утиски громадян, здійснила квантовий стрибок у своєму соціально-економічному розвитку та сучасному облаштуванні не лише власної території, а й у збереженні національно культурно-історичної спадщини тощо...

Стрімкий і потужний стрибок Китаю, як і Японії та Індії, та його незбройна експансія глобального обшару (надто – в Африці, Азії та Океанії, що фактично ізолювали ЄС і США, а також знівельовує закостенілу СОТ) не залишилася не поміченою застогнаційніми державами Європейського Союзу та запізнолю, але агресивною, реакцією Сполучених Штатів. Західна гегемонія у світі у звичному європейцям уявленні вмирає на наших очах. Про це, зокрема, засвідчила промова Президента Франції Е.Макрона на нараді послів в Єлісейському палаці 27 серпня 2019 р., який визнав, що світ змінився (як і становище Європи) через низку помилок Заходу та Америки й закликав переосмислити військово-дипломатичну стратегію і навіть складові солідар-

ності НАТО. Перш за все, йшлося про Китай, а також про російську стратегію, а також про те, що колективний Захід мусить зрозуміти, що американсько-європейські звички і даності більше не мають сенсу.

Чи є наслідком цієї зміни геополітики Заходом, наприклад, воєнний переворот у Гвінеї 5 вересня 2021 р. Нагадаю, що Китай вклав у цю країну від 35 до 45 млрд дол. в обмін на купку інфраструктури і концесії на видобуток залізної руди та бокситів й є основним інвестором Гвінеї та її головним кредитором. Крім того, ключовою ланкою у цих ресурсах є боксити, а їх зосереджено в цій країні чи не половина від світових. Вони ж, до слова, є базовою видобутковою сировиною для військово-промислового комплексу і космічних технологій, яку поволі опанувала й Російська Федерація у цій країні (зокрема йдеться про відомі майже монополні об'єкти путінського фінансово-промислового агента Дерібаски, проти якого одразу активізувалося слідство у США). Якими будуть наслідки перевороту на чолі з полковником армійського спецназу, колишнім офіцером Французького іноземного легіону покаже майбутнє, проте вже зараз можна говорити про вагомий удар США по Китаю та Російській Федерації в Африці, включно з відомими спецопераціями проти росіян у Малі, Буркіна Фасо тощо...

Усвідомлюють докорінні глобальні зміни, що позначаються на глибинних основах не лише зовнішньої, а й внутрішньої безпеки кожної країни, й США, які стали на шлях перезавантаження принципів тактики і стратегії своєї міжнародної політики, яскравим прикладом якої став вивід американських військ з Афганістану. Проте не варто забувати, що Талібан був зрощений за допомогою США і саме йому було залишено величезну кількість озброєння в цій країні. Про що, власне, йдеться. Йдеться про грандіозну боротьбу за світовий вплив і контроль, зокрема, у цьому конкретному прикладі – про контроль та регуляцію так званого континентального суходільного «шовкового шляху». Шляху з Китаю до Західної Європи (ринку Європейського Союзу), на якому, зрештою лежать Узбекистан, Таджикистан, Киргизстан, Казахстан (з відомими нещодавніми подіями), Афганістан, Курдистан, Грузія, Азербайджан та Україна...

У разі ж такого прориву, США та Британія будуть витіснені з європейського ринку, а сам він потрапить у гібридну квазіколоніальну залежність від Китаю з одного боку, та від російських енергоносіїв з іншого. І саме тому на цьому шляху розгортається грандіозне протистояння між Китаєм (для якого Росія, хвора на імперський синдром, є лише тимчасовим сателітом, загоном пробних сил щодо пульсу до глобального загострення протистояння і пробиття її грубою силою собі такого шляху через південний пострадянський простір). З іншого

ж боку – надзвичайною та наддієвою (агресивною) геополітичною активністю у цьому євроазійському регіоні Туреччини, Великої Британії та США й набуття якісно нового важеля впливу Австралією, Чилі і Бразилією у південній (і не тільки) півкулі планети.

І ця боротьба давно, а надто – у сьогоденні, стала гібридною, в тому числі й без прямого (але з опосередкованим) втручанням «великих» країн у локальні міждержавні чи міжнаціональні й міжрелігійні конфлікти. Згадаймо Курдистан, Нагірний Карабах, Казахстан, Грузію, Україну, Північ Сирії, Афганістан тощо... Іншими театрами глобальної світової комбінованої війни планетарного масштабу з якісно новітніми способами і засобами протистояння є також Близький Схід, навколо Тайванський водяний простір з виходом в Океанію та Африканський континент, а також перші ознаки перспективи перенесення таких перегонів на земні полюси, у кібернетичний простір та у космос (на орбіту Землі і на Місяць), а також загальне прагнення нових геополітичних гравців до ядерної мілітаризації. З цього приводу 31 серпня 2021 р. Президент Сполучених Штатів Д.Байден у своєму зверненні до нації, яке поширив Білий Дім у своєму Twitter, заявив, що «рішення про Афганістан – [...] воно про закінчення ери крупних військових операцій, спрямованих на перевлаштування інших країн». Він підкреслив, що Америці необхідно зосередитися на нових викликах, пов'язаних в першу чергу з Росією та Китаєм, а також з кіберзагрозами і проблемою розповсюдження ядерної зброї.

Відтак, вочевидь, настає кінець епохи спроб США перелаштувати інші держави на свій лад та нав'язати певним народам і країнам власне бачення культурно-суспільного світогляду та громадсько-політичного ладу за допомоги «твердої» сили зброї. Отже – посилиться увага та значення «м'якої» сили, сили фінансово-економічних зашморгів і пільг, сили продовольчих ринків і питної води (екології), міці альтернативних енергоносіїв і тамниці новітніх технологій (у тому числі й космічних, кібернетичних і штучного розуму), підтримка збройних сил окремих держав і навіть квазідержав чи недержавних утворень (зокрема й псевдоекстериторіальних) коштами та озброєннями тощо.

Тож все більшого значення набуватиме облаштування і плекання власної території, в тому числі й її оборони від забруднення та екологічних катаклізмів, бактеріологічних чи пандемічних атак, міграційних хвиль та розмиття національної самосвідомості (ідентичності), уникнення глобального лігвоциду і маскультури, запобіганню розпалювання ззовні соціальних та міжрелігійних конфліктів, пропагандистських і кібервійн, а також протистояння державних урядів «приватним» арміям, тінвовим космополітичним правлін-

ням транснаціональних компаній глобального масштабу чи фундаменталістським релігійно-уніфікаційним рухам та їхнім спробам інкорпорувати своїх кластерів-менеджерів чи неофітів у політичну матрицю державного управління тощо.

Менші ж гравці муситимуть входити в альянси, аби уникнути власної невагомості та спробувати не допустити дисбалансу не лише військових, а й природничо-ресурсних, енергетично-кліматичних, торговельно-виробничих, науково-технічних та політико-дипломатичних сил.

Зміни, певно, очікуватимуть на Російську Федерацію, застарілий та іржавий конструкт якої не витягне імперського вантажу й яка буде ним розчавлена, що призведе до її розпаду й утворення низки новітніх національних держав. Спроба ж стати нейтральним чи пасивним гравцем у сучасній геополітичній партії, як і гіпотетичне примирення з самим фактом існування на карті світу Російської Федерації в її нинішньому вигляді та формі, доконано стане для України руйнівною з цілком означеною перспективою втрати державності. Гіпотетично ж, але й цілеспрямовано, світове співтовариство вже тепер має виробляти проєкт облаштування уламків Російської Федерації з метою недопущення на її колишніх теренах збройного хаосу й допомоги у становленні нових національних та регіональних держав на її руїнах.

І в цьому контексті архіважлива роля належатиме Україні, яка за таких умов не лише поверне відтяти від неї Крим і частину Донбасу й, зрештою, не лише відтворить власний соборницький проєкт у північно- й південно-східному напрямку, але й стане новим гегемом і гарантом стабільності на різнобарвному і багатонаціональному державно-політичному просторі Східної Європи аж до її стику з азійським субконтинентом, будучи при цьому стрижнем новонародженої геополітичної дійсності тощо. Якщо, звісно ж, Україна готуватиметься й матиме належні як «м'яку», так і «тверду» сили й заслугувуватиме на таку роль у майбутній світовій системі міждержавних координат.

При цьому, безумовно, мусить продовжуватися її зближення з Польщею та державами Східної Балтики, як противага союзу Німеччини та Московії тощо. Водночас геополітична перспектива окреслює також і розконцентрованість НАТО з осібною місією Туреччини на близькосхідному та середньоазійському театрах дій, Франції та Австралії в Океанії та створення окремишнього блоку, власне, у особливому військово-політичному союзі у складі США, Великобританії, Канади, Австралії за прихильного нейтралітету Норвегії тощо.

У контексті ж європейської безпеки суголосся дій та заяв берлінських офіційних

чинників на міжнародному рівні, зокрема становище щодо російсько-українського протистояння, dokonano доводить те, що Німеччина перебуває на заключному відрізку у перебігу свого перетворення на енергетичну квазіколонію Росії та вказує на ознаки майбутньої втрати з боку ФРН частини свого суверенітету, відкату її на периферію світових перетворень і впливів та побічного набуття ваги неосателітного чинника РФ на європейському геопросторі, що становить не лише загрозу національній безпеці Німеччини, а й сталості ЄС в обширі усього субконтиненту та глибинній безпеці НАТО, що, своєю чергою, неминуче вплине на зміну важелів противаг світового порядку загалом.

Відтак, попри об'єктивні та суб'єктивні запобіжники різного роду, які реально не дадуть у найближчому часі вступити Україні до складу НАТО (що має залишатися стратегічною метою офіційного Києва), їй конче варто з тактичного огляду вже стати його членом де-факто через геополітичний тунель до квазі-НАТО, що відкривається поточною військово-політичною та економіко-енергетичною ситуацією. Йдеться, зокрема, про започаткування де-юре військово-політичного та енергетично-господарчого союзу (так званої безпекової квадриги) Велика Британія – Польща – Україна – Туреччина, що безумовно матиме перспективу на розширення як у північно-західному напрямі, так і в південно-східному й цілком створить потужний важіль геополітичного впливу та нову вісь безпеки на євро-азійському просторі.

Віднині внутрішня і зовнішня політики вже не будуть відповідати сутності кожного окремого з цих слів, а становитимуть глибинну ДНК державної політики і національної безпеки нового рівня водночас. Епоха територіальних імперій давно згинула, а спроба її завуальованого відродження в неоімперіалістичних шатах зазнала невдачі. Утім глобальна гра у домінування продовжуватиметься на якісно новому рівні новітніх технологій та засобів ведення війн й опановувань, а ті держави та нації, що не усвідомили цих прийдешніх новітніх викликів та загроз чи знехтували квантовим стрибком у власній еволюції, будуть поглинені майбуттям, але не стануть спроможними бути ним самим.

Світові зміни кардинального характеру вже трансформують планетарний порядок і таке перелаштування правил та важелів гри вже є dokonanoю дійсністю, яка перетворює майбуття людства...

Список використаних джерел

1. Гай-Нижник П. Українська національна ідея: соборні чинники та визначальні засади // Трансформація української національної ідеї. – Київ: Наш формат, 2019. – С.143–171.

References

1. Gay-Nyzhnyk P. Ukrainian national idea: conciliar factors and determinants // Transformation of the Ukrainian national idea. - Kyiv: Nash format, 2019. - P.143–171.